

Nieuws uit de Friese natuurterreinen

Vereniging It Fryske Gea, Vereniging Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer berichten over ontwikkelingen in de Friese natuur.

Enkele voorlopige resultaten van natuurontwikkelingsprojecten in Fryske Gea-terreinen

Bûtenfjild

De eerste resultaten van het natuurproject 'revitalisatie Bûtenfjild' dat in 2001/2002 is uitgevoerd, worden zichtbaar. Vorig jaar werden in het Ottema-Wiersmareservaat in de Jeltjeskolk, die tijdens dat project is gebaggerd, reeds enkele jonge plantjes van de Krabbenscheer *Stratiotes aloides* aangetroffen. Dit jaar zijn hier tijdens het vissenonderzoek o.a. Paling en Snoek gevonden. Verder groeien er momenteel in de Looden Hel kranswieren en Krabbenscheer, een teken dat de waterkwaliteit momenteel vrij goed lijkt te zijn.

april werd ook een Grauwe kiekendief waargenomen. Overigens werd eind juni op Noard-Fryslân Bûtendyks ook een Grauwe kiekendief waargenomen: "Hij probeerde recht over een klutenkolonie te vliegen. Nou, dat heeft-ie dan ook geweten!", aldus G. Krottje.

Van de in 2001 en 2003 aangelegde ondiepe waterbuffers aan de westkant van het Easterskar, met een tamelijk rijke oevertvegetatie, bestaat de indruk dat deze heel belangrijk zijn voor vis. In 2004 werd tijdens vegetatieonderzoek al vastgesteld dat er langs de oevers tientallen dikke Snoeken lagen, op jacht, maar wellicht

ren met regelmaat een modderkruiper boven water haalden. Modderkruipers paaen tussen waterplanten met een fijne bladstructuur. Door de vermessing en het mechanisch schonen van watergangen verdwijnen deze onderwaterplanten en gaan modderkruipers in aantal achteruit. De Grote modderkruiper (en zijn leefgebied) is zelfs internationaal beschermd via de Habitatrictlijn.

Ketlikerskar

Aan de westkant van het Ketlikerskar, niet ver van Heerenveen, is twee jaar geleden een voormalig weiland afgegraven om voedingsstoffen af te voeren en de oorspronkelijke heidevegetaties weer terug te krijgen. Hierbij is ook een nieuw ven ontstaan. Groot was de verbazing toen E.P. de Boer daar halverwege mei de zeldzame en eveneens internationaal beschermde Drijvende waterweegbree *Luronium natans* aantrof. Bovendien zwommen er in de plas hele kleine visjes, waarvan De Boer al snel het vermoeden kreeg dat het Zonnebaarsjes betrof. Als dit echt zo is (It Fryske Gea volgt de ontwikkelingen) dan bestaat in dit ven dezelfde merkwaardige soortencombinatie als in de Schaopewaskersdobbe op de Schaopedobbe (Elsloo). Wellicht hebben vogels de soorten (via kuit/zaden) aan hun poten of snavel meegevoerd naar dit nieuwe ven.

Met de Zonnebaars is It Fryske Gea niet echt blij. Deze exoot heeft namelijk een onnatuurlijke invloed op de soortensamenstelling en soortendiversiteit. In de Schaopedobbe is enkele jaren geleden intensief geprobeerd de soort weer te verwijderen (o.a. door het ven droog te pompen), maar helaas zonder resultaat. Er zit dan ook niks anders op dan de soort als nieuwkomer te accepteren en verdere ontwikkelingen af te wachten.

Natuurontwikkeling in It Easterskar

foto: archief It Fryske Gea

Easterskar

Het Easterskar lijkt een eldorado te zijn voor roofvogels. Worden er in de winterperiode o.a. Visarenden gezien, in de zomer broeden Buizerd, Havik, Sperwer en Bruine kiekendief in het gebied. Op 25

ook op zoek naar een plek waar kuit kon worden afgezet. In juni 2005 zag K. Jager vanuit de vogelkijkhut aan de Richard Jungweg meerdere Futen ondersteboven de waterbodem afgrondelden. Nadere bestudering maakte duidelijk dat de die-

De Drijvende waterweegbree was nog niet bekend uit dit gebied. Van de Schao-pedobbe weten we dat deze soort, net als Oeverkruid *Littorella uniflora*, Waterlobelia *Lobelia dortmanna* en Vlottende bies *Scirpus fluitans*, vrij snel na verwijdering van organisch materiaal kan kiemen vanuit zaad dat nog in de zaadbank aanwezig is. Door het opschonen ontstaan de zuurstofrijkere en lichte omstandigheden.

In het voorjaar van 2005 maakten Lepe-laars reeds gebruik van dit afgegraven terrein om er te foerageren. Ook broedden er in de pioniervegetaties al enkele paartjes Kleine plevier.

Alde Feanen

Zoals al eerder gemeld maakt de Jan Durkspolder in de Alde Feanen deel uit van het LIFE-project 'Habitatverbetering Noordse woelmuis', dat wordt gefinancierd door de Europese Unie. Met meer natuurlijke dynamiek ('s zomers laag water, 's winters hoog water) en een cyclisch waterpeilbeheer (enkele jaren extra hoog water, enkele jaren extra laag water), zal worden geprobeerd in en rond de Jan Durkspolder een grotere oppervlakte geschikt leefgebied voor de zeldzame Noordse woelmuis te creëren. Hiertoe is vorig jaar in de Jan Durkspolder een nieuwe molen geplaatst die dit deelgebied kan bemalen. Districtshoofd N. Minnema is vanaf half mei dit jaar begonnen met het testen van deze molen en haar mogelijkheden. De Jan Durkspolder heeft in enkele weken tijd een peil gekregen dat enkele tientallen centimeters lager is dan normaal. De zomer zal de rest doen. Op enkele ondiepe drooggevallen delen vestigden zich al snel enkele paartjes Kleine plevier en zelfs ook een paartje Bontbekplevier, zo gaf G. Elzinga uit Aldegea door.

Verder nam H. Waltje waar dat er, in de buurt van de vogelkijkhut, 1.000-en Goudknopjes *Cotula coronopifolia* in bloei stonden, samen met Armbloemige waterbies *Eleocharis quinqueflora*, waarvan eveneens enkele bloeiend. Naast een effect van de dynamiek duidt dit ook op de aanwezigheid van brakke omstandigheden. Waltje suggereerde dat vogels vanuit het Lauwersmeergebied deze plantensoorten mogelijk hebben meegevoerd naar de Jan Durkspolder.

Drijvende waterweegbree

foto: archief It Fryske Gea

Kraanlannen

Ook het vermelden waard is de vondst van Watergentiaan *Nymphoides peltata* in de Kraanlannen. Watergentiaan is een sierlijke goudgele waterplant, die rond 1950 nog hier en daar in bredere vaarten in en rond de Alde Feanen werd aangetroffen. Hoewel de plant niet echt kritisch is (maar wel een voorkeur heeft voor kleibodems en duidelijk zoutmijdend is) is de soort jarenlang afwezig geweest. Ook op andere locaties lijkt de soort weer op te duiken, zoals bij nieuwbouwprojecten ('wonen aan het water') in bijvoorbeeld Drachten, Gorredijk en Heerenveen. Inventarisatievrijwilliger J. Kleefstra stelde o.a. drie broedparen van de Kluut vast op drooggevallen delen in de Kraanlannen.

Makkumer Noardwaard

Op de Makkumer Noardwaard, waar in 2004 het project 'Voedseloevers voor de Roerdomp' werd uitgevoerd, broedden dit jaar twee paar Roerdompen. Spectaculair was het aantal broedparen Porseleinhoen op dit 250 ha grote eiland: minimaal 12! Waarschijnlijk heeft dit te maken met het hoge waterpeil dat hier in het voorjaar is ingesteld, ten gunste van de rietteelt. In het wilgenbos zong een Nachtegaal z'n hoogste lied.

Ook botanisch is de Noardwaard erg interessant. Brakke soorten als Schorrenzoutgras *Triglochin maritimum* en Zilt torckruid *Oenanthe lachenalii*, orchideeën waaronder de Brede orchis *Dactylorhiza majalis majalis* en de Rietorchis *Dactylorhiza majalis praetermissa*, pioniers als Rood guichelheil *Anagallis arvensis arvensis* en Fraai duizenguldenkruid *Centaurea pulchellum* en zoutmijdende rietlandsoorten als Grote boterbloem *Ranunculus lingua* en Klein blaasjeskruid *Utricularia minor* komen in dit gebied naast elkaar voor.

Zilveren maan

De eerste generatie Zilveren manen in het Bûtenfjild en de Lendevallei stemmen hoopgevend. Zowel in d'Amelannen als in de Driessenpolder werden (maximaal) zes exemplaren waargenomen tijdens één bezoek. Voor de Driessenpolder, waar de laatste jaren steeds hooguit één of twee vlindertjes werden gezien, is dit boven verwachting. Ook in d'Amelannen is nu, net als in de Driessenpolder, een officiële monitoringroute uitgezet, door O. Idema in samenwerking met De Vlinderstichting. Zo worden de ontwikkelingen in beide terreinen op de voet gevolgd.

Het Fochteloërveen

foto: Jochum Kole

Natuurmonumenten levert een goed product voor het noorden

"Het noorden is sterk in rust en ruimte", aldus de Groninger commissaris van de koningin Hans Alders. Hij zei dit op het symposium over de toekomst voor robuuste natuur, ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van Natuurmonumenten. Grote eenheden natuur verhogen de kansen voor planten en dieren. Juist die robuustheid biedt ook ruimte aan mensen en zal de omliggende economie versterken. Veel maatschappelijke partijen zoals horeca en buitensportorganisaties hebben baat bij de natuur. Herman Wijffels, voorzitter van Vereniging Natuurmonumenten, constateerde een tweetal richtingen voor de toekomst van het noorden; hoogwaardige landbouwgebieden in het telen van duurzame energiebronnen en de natuur. "Gezamenlijk zijn deze het toekomstperspectief voor een sterk en goed leefklimaat in het noorden. Natuurmonumenten wil hieraan een bijdrage leveren", aldus Wijffels.

De Wadden, meer dan robuust

Honderd jaar geleden redde Jac P. Thijsse op idyllische wijze het Naardermeer van het Amsterdamse vuil. Een man die door inzet en een sterk geloof in het belang van natuur voor het welzijn van de mens,

zijn idealen wist te verwezenlijken. Is er nu, anno 2005, nog ruimte voor idealen? Durven we ze nog te verwezenlijken? Neem het waddengebied, ongerept en groots. Een internationaal erkent natuurgebied waarbij we van het behoud en de nodige bescherming niet verzekerd zijn. Helaas gaat de kwaliteit van de wadden-natuur gestaag achteruit. Intensieve vormen van visserij, bodemdaling en de te verwachten zeespiegelrijzing zijn zorgelijke ontwikkelingen. De 800 miljoen - door het kabinet gereserveerd voor de Wadden - zal goed besteed moeten worden om een structurele verbetering te bewerkstelligen. Om naast de al vanzelfsprekende economische belangen ook de natuur een kans te geven, komen de natuurorganisaties in het najaar met een uitgewerkte lijst aan natuurwensen. Tijdens het symposium onthulde Teo Wams, directeur natuurbeheer van Natuurmonumenten, alvast de hoofdlijnen van het bestedingsvoorstel: herstel van visrijkdom, schelpdieren en zeegras, het beheer van kwelders en platen, de beleving van het waddenlandschap inclusief kust en eilanden en de ontwikkeling van meer draagvlak voor het natuurbeleid.

Natuurmonumenten
Beschermt natuur in Nederland

Wat is robuuste natuur?

Het Fochteloërveen - vanuit de lucht bekeken een Afrikaanse savanne. Met een ruim zicht vanuit de 16 m hoge uitkijktoren, verwacht je hier ieder moment een leeuw voor de kijker. Om het hoogveen hier weer een kans te geven is er intensief samengewerkt en zijn er hoge investeringen gedaan. Alleen met de nodige maatschappelijk steun, LIFE-gelden en een grote bijdrage van de Nederlandse Postcode Loterij heeft Natuurmonumenten het gebied veilig kunnen stellen. Nu en in de toekomst zullen mensen hier genieten van pure natuur en echte stilte. Het Fochteloërveen is een natuurgebied waarbij een bestaande grote natuurlijke kern is uitgegroeid tot een robuust geheel. Andere natuurgebieden als het Mantingerveld en de Peizer- en Eeldermeden laten zien dat er meer manieren zijn om robuuste natuur een kans te geven. Het verbinden van bestaande natuurgebieden, het vergroten van natuurskeden of juist het ontwikkelen van kansrijke natuur zijn in de afgelopen honderd jaar succesvol gebleken.

Oeverlanden van Bergumermeer herbergen bijzondere planten

Langs de oevers van het Bergumermeer komt een zeer gevarieerde natuur voor. Moerassen, rietlanden, struwelen, slootjes, graslanden, singels en nog veel meer. Hier vinden tal van planten en vogels een geschikte plek. Dit alles wordt door Staatsbosbeheer zorgvuldig beheerd om het ook voor de toekomst te kunnen bewaren.

Het huidige beheer heeft tot enkele spectaculaire resultaten geleid. Op twee plekken is de Draadgentiaan *Cicendia filiformis* te voorschijn gekomen. Een onooglijk, maar prachtig, klein plantje met gele bloempjes die zo groot zijn als een luciferkop. In Fryslân voor het laatst in de jaren vijftig gezien. In de streek rondom het Bergumermeer dateert de laatste vondst van Draadgentiaan van ca. 160 jaar geleden!

Op een andere plek wordt een ondiepe poel in stand gehouden. Hier hebben zich een aantal bijzondere planten opnieuw gevestigd die kenmerkend zijn zijn voor zwak gebufferd, voedselarm water. Het gaat om de bijzondere soorten Ongelijkbladig fonteinkruid *Potamogeton grami-*

neus, Stijve moerasweegbree *Echinodorus ranunculoides* en Ondergedoken Moerascherm *Apium inundatum*. Stuk voor stuk zeldzaamheden. Op het eerste gezicht niet veel meer dan onooglijke planten; bij nadere beschouwing blijken het juweeltjes met prachtige details.

Op wéér een ander plek is een zandige oever schoongemaakt zodat de kale bodem weer zichtbaar werd. Hier komt Oeverkruid *Littorella uniflora* terug. Vroeger waren dergelijke planten algemener.

Het is hoopgevend dat Staatsbosbeheer er ondanks alles in weet te slagen om iets van die oude glorie weer in ere te herstellen. Om de natuur voor de toekomst te bewaren, betekent dat er soms ook in het verleden moet worden gekeken en gegraven. In bepaalde gevallen wordt er een dunne laag grond van een grasland verwijderd. Soms worden er ondiepe laagtes gegraven, soms wordt een struweel voorzichtig verwijderd. Dat kan alleen maar op hele bijzondere plekken waar tientallen of honderden jaren geleden bijzondere omstandigheden voorkwamen. Dáár kwamen

staatsbosbeheer

ook bijzondere planten voor, planten die tegenwoordig in Nederland bijna uitgestorven zijn. De aarde wordt afgegraven tot op de juiste diepte. Hier liggen zaden van bijzondere planten soms tientallen jaren te wachten. Wachten op het moment dat er weer zonlicht komt, dat de bodem weer kaal is. Dan kiemen deze zaden weer en verschijnen de "verdwenen" planten weer. Het specialistische van het beheer is niet alleen het afgraven, er moet natuurlijk ook gezorgd worden voor de juiste omstandigheden. Omstandigheden die daar vroeger ook voorkwamen zoals de juiste waterstand en waterkwaliteit.

Draadgentiaan, na ca. 160 jaar weer terug bij het Bergumermeer.

foto: Betty Kooistra